

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОЙКО ЗОРЯНА МИХАЙЛІВНА

УДК 339.5

**ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВОЇ
ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Савельєв Євген Васильович,

Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри міжнародної економіки та маркетингу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Точилін Віктор Олександрович,

Державна установа “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України” Національної академії наук України, завідувач відділу секторальних прогнозів та кон’юнктури ринків

кандидат економічних наук, доцент

Мельник Тетяна Миколаївна,

Київський національний торговельно-економічний університет Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри міжнародної економіки

Захист відбудеться “2” березня 2009 року о 14⁰⁰ год. на засіданні вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

Автореферат розісланий “28” січня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

О.П. Дудкіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні наукові розробки у міжнародній економіці, що пов'язані з вивченням моделей світової торгівлі та глобальної економічної діяльності, ґрунтуються на просторовому підході до їх розвитку. Це підтверджують, зокрема, праці Нобелівського лауреата – П. Кругмана, котрий сформулював принцип глобальної торгівлі, що допомагає пояснити, чому в ній домінують певні країни, які не тільки продають ті самі товари, що й інші, а й мають подібні до інших економічні умови. Тобто йдеться про країни, що активно розвивають внутрішньогалузеву зовнішню торгівлю, відображаючи спроможність використовувати ефекти від збільшення масштабів виробництва, збуту та кривої досвіду.

Проведене автором дослідження внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України засвідчило її надзвичайно низький рівень навіть із країнами щодо яких проголошено курс на економічну інтеграцію. З огляду на це країна ризикує залишитися на периферії світової економіки, не потрапивши до урбанізованих регіонів, в яких за прогнозами будуть концентруватися високотехнологічні виробництва. Тому в даному контексті лише глибока аргументована оцінка просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі товарами як найважливішого індикатора інтеграційної зрілості України дасть змогу визначити її реальні зовнішньоторговельні можливості та обмеження.

Різним аспектам досліджуваної проблематики приділена значна увага зарубіжних і вітчизняних вчених. Зокрема, фундаментальні теоретичні розвідки з проблем вимірювання, аналізу внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі та просторової економіки належать зарубіжним дослідникам А. Аквіно, Б. Балассі, Г. Грубелю, П. Кругману, К. Ланкастеру, П. Ллойд, А. Льошу, Т. Паландеру, Дж. Стігліцу, Л. Фонтагне, Х. Хоттелінгу й ін.

Питанням теоретичних досліджень основ міжнародної торгівлі, просторових структур глобальної економіки, оптимізації експортно-імпортних товарних потоків між країнами, зовнішньоторговельної політики та ролі в ній держави присвячені праці вітчизняних учених: І. Бураковського, В. Вітлінського, В. Гейця, І. Гладій, Б. Данилишина, Д. Лук'яненка, А. Мельник, Т. Мельник, Є. Савельєва, О. Сохацької, В. Точиліна, А. Філіпенка та ін.

Разом із тим виникає потреба глибокого аналізу внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі як явища, причинно-наслідкові структурні зв'язки котрого є нелінійними, актуалізується необхідність дослідження просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України з країнами світу на основі використання тих її моделей, що ґрунтуються на перевагах нової парадигми вивчення економічних явищ і процесів.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатність теоретичного розроблення і важливість її розв'язання з практичної точки зору обумовили вибір теми дослідження, його мету, завдання та логічну структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт

Тернопільського національного економічного університету в межах тем: “Проблеми міжнародної економіки та перспективи входження України в Європейську економічну систему (номер державної реєстрації 0103U003580), де автор є виконавцем розділів “Механізми підвищення рівня інтрасекторної торгівлі”, “Розвиток внутрісекторної торгівлі” та “Новітні тенденції розвитку світової економіки” (номер державної реєстрації 0107U012233), в рамках якої підготовлено розділ “Формування моделі національного розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування теоретичних засад дослідження та вироблення на їх основі ключових положень і прикладних засобів реалізації національної концепції просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі товарами з орієнтацією на формування її детермінант.

Виходячи з мети дослідження, в роботі поставлені такі завдання:

- дослідити сутність внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі для однозначної ідентифікації детермінант її розвитку з метою визначення їх впливу на внутрішньогалузеву зовнішню торгівлю України;

- розвинути теоретичні основи пояснення причин розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі з урахуванням неотехнологічних теорій міжнародної торгівлі та нових розробок у галузі мікроекономіки;

- систематизувати основні наукові положення щодо методів оцінки й аналітичного дослідження внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі та виробити систему індикаторів, які дають змогу кількісно її охарактеризувати;

- визначити сучасний стан розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України і проаналізувати структурно-динамічні просторові й часові трансформації у ній;

- синтезувати структуру простору внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України на основі фрактального підходу задля розроблення національної концепції її подальшого ефективного розвитку;

- сформулювати набір детермінант внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України як основного елемента національної концепції її просторового розвитку;

- окреслити перспективи диверсифікації внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі продукцією вітчизняної промисловості в контексті збільшення експорту товарів із високою доданою вартістю;

- визначити пріоритетні заходи регулювання внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України на основі поєднання активної зовнішньоторговельної та промислової політик держави.

Об’єктом дослідження є внутрішньогалузева зовнішня торгівля товарами.

Предмет дослідження – просторовий розвиток внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України та його детермінанти.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальнонаукові методи: аналізу і синтезу (для дослідження сутності процесу внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі (ВГЗТ), визначення стану її розвитку

для України), історико-логічний (для виявлення визначальних детермінант ВГЗТ на основі емпіричних досліджень зарубіжних вчених), індукції та дедукції (для формування категоріального апарату й уточнення суті ВГЗТ), системного підходу, структурного синтезу (для побудови простору ВГЗТ України), теорії складності (для вдосконалення методики дослідження ВГЗТ та побудови її просторової структури для України), математичної статистики (для моніторингу ВГЗТ України), індексного аналізу (для розрахунків рівня ВГЗТ, індивідуальних та інтегральних показників структурних трансформацій, локалізації і концентрації ВГЗТ), кластерного аналізу (для побудови емпіричної таксономії ВГЗТ України), дискримінантного аналізу (для ідентифікації детермінант ВГЗТ товарами України), нейромережових технологій дейтамайнінгу (для побудови карт Кохонена за горизонтальною та вертикальною внутрішньогалузевою зовнішньою торгівлею й визначення системи пріоритетів за внутрішньогалузевою зовнішньою торгівлею з країнами за галузями промисловості), регресійний аналіз MARSpline (для побудови матриці впливу детермінант на ВГЗТ України з країнами – основними торговими партнерами за даним типом торгівлі), синтезу й узагальнення (для визначення пріоритетних інструментів державного регулювання ВГЗТ України).

Інформаційну базу дисертаційного дослідження склали офіційні публікації і методичні матеріали Держкомстату України, міністерств та відомств України, інших країн та міжнародних організацій, вітчизняні й зарубіжні літературні джерела, спеціальні періодичні видання, а також результати власних розрахунків та досліджень автора щодо проблематики розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України з країнами світу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних положень та виробленні науково-практичних рекомендацій щодо синтезу структури простору внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України, на основі яких сформовано ключові засади національної концепції просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі товарами з орієнтацією на формування її детермінант.

Зокрема, в дисертації

вперше:

– побудовано просторову структуру внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України з врахуванням її сучасного стану та на основі розробленої автором таксономії, що ґрунтується на розподілі всіх країн-торгових партнерів України за внутрішньогалузевою зовнішньою торгівлею на окремі фрактальні групи за критеріями мінімізації відмінностей між країнами у середині груп і максимізації відмінностей між групами, обумовленими динамічною системою внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі, характерними їй емерджентністю та збереженням ентропії;

– сформовано систему детермінант внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України з розмежуванням їх за силою впливу на експорт готової продукції та експорт сировини і напівфабрикатів, яка дала змогу окреслити

перспективи її подальшої диверсифікації та розробити пріоритетні інструменти регулювання;

удосконалено:

– визначення внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі як частини зовнішньої торгівлі країни, котра відображає умови вибору споживача на міжнародних ринках і проявляється переважно у переміщенні між країнами диференційованих товарів, що мають однакові основні технічні характеристики й належать до однієї галузі суспільного виробництва;

– методи дослідження та вимірювання детермінант внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі з урахуванням її нелінійної природи для оцінки внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі за рахунок поєднання у систему специфічних (приспосований і неприспосований індекси Грубеля–Ллойда, індекси Баласса та Аквіно) і загальних (індекси індивідуальних абсолютних та відносних структурних трансформацій і концентрації, подібності характеру структурних трансформацій та локалізації експорту й імпорту внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України) показників;

набули подальшого розвитку:

– теорії внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі в частині введення до теоретичного аналізу положень новітніх розробок у галузі мікроекономіки, зокрема підходу Ланкастера (для однозначної ідентифікації детермінант попиту країни), положень мікроекономічного аналізу Слуцького та Стоуна (для встановлення детермінант пропозиції країни для різних типів товарів), інтеграції підходів Познера й Вернона (для визначення впливу технологічного рівня виробництва і стадії життєвого циклу товару в межах світового ринку на структуру попиту на нього);

– технологія оцінювання внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі та її детермінант введенням у статистичний аналіз елементів структурно-динамічного аналізу, багаторівневих індексів внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі, елементів фрактальної геометрії, кластерного, дискримінантного, факторного та регресійного аналізів із використанням нейромережових технологій дейтамайнінгу.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що при розробленні та реалізації активної зовнішньоторговельної і промислової політики держави, аналітичній та прогностичній роботі Міністерства економіки, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування можна використати узагальнені теоретичні положення, здійснений моніторинг сучасного стану, результати структурно-динамічного аналізу, методика побудови простору ВГЗТ України й розроблену концепцію просторового розвитку ВГЗТ.

Отримані результати використані у роботі Секретаріату Президента України і Ради національної безпеки та оборони України (довідка № 135-12/1001 від 03. 11. 2008 р., видана Державною установою “Інститут економіки та прогнозування” Національної академії наук України); управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської

обласної державної адміністрації (довідка № 04-3744/27-10 від 26. 08. 2008 р.); управління економічного розвитку Тернопільської міської ради (довідка № 2375 від 03. 11. 2008 р.); Тернопільської торгово-промислової палати (довідка № 444 від 05. 11. 2008 р.).

Пропозиції, що стосуються просторового розвитку ВГЗТ України, використані при написанні аналітичної записки та рекомендацій XI Міжнародної наукової конференції–літньої школи “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: пошук новітньої парадигми економічного розвитку постсоціалістичних країн і Україна” (акт про впровадження № 124-0/1484 від 25. 09. 2006 р.) та II–V Міжнародних науково-практичних конференцій “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (акт про впровадження № 126-06/1824 від 28. 10. 2008 р.).

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін “Міжнародна економіка”, “Теорія міжнародної економіки”, “Міжнародна торгівля”, “Міжнародні стратегії економічного розвитку” (довідка № 126-24/1194 від 07. 07. 2008 р.) та дисциплін “Економічна теорія”, “Макроекономіка” (довідка № 126-06/1450 від 04. 09. 2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до просторового розвитку внутрішньогалузевої складової зовнішньої торгівлі товарами України. У дисертації не використані ідеї та розробки, що належать співавторам, разом із якими були опубліковані наукові праці.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: I–V Міжнародних науково-практичних конференціях молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2004–2008 рр.); “Транскордонне та регіональне співробітництво між Україною та країнами ЦСЄ як важливий складник європейської стратегії країни” (м. Київ, 2004 р.); XI Міжнародній науковій конференції–літній школі: “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: пошук новітньої парадигми економічного розвитку постсоціалістичних країн і Україна” (мм. Ялта–Форос, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених “Економіка країн євразійського та африканського континентів і Україна” (м. Тернопіль, 2007 р.); XVI Міжнародній науково-практичній конференції “Структурно-інституційні зміни та інвестиційно-інноваційний розвиток регіону” (м. Чернівці, 2007 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції “Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво” (м. Луцьк, 2007 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених “Інтеграція України у світовий економічний простір” (м. Тернопіль, 2008 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 17 наукових праць (13 статей авторка опублікувала одноосібно): 8 статей у фахових наукових журналах (2 – у країнах далекого зарубіжжя) і 9 статей в інших виданнях загальним обсягом 6,28 д. а. (особистий внесок автора – 4,31 д. а.).

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, 18 додатків (окремим томом на 300 сторінках) і списку використаних джерел із 205 найменувань на 22 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 190 сторінок, із яких 168 сторінок – основного тексту, що містить 18 таблиць на 12 сторінках та 33 рисунки на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “**Теоретичні основи внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі товарами**” розглянуто суть ВГЗТ товарами, визначено її основні детермінанти, узагальнено та розвинуто теоретичні підходи до пояснення причин виникнення ВГЗТ, запропоновано вдосконалену методику оцінки та дослідження детермінант ВГЗТ.

На основі проведеного дослідження у дисертації сформульовано визначення ВГЗТ, котре комплексно відображає її сутність. Зазначено, що розвиток внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі – це трансформація структури ВГЗТ, кількісна та якісна зміна зовнішньоторговельних потоків під впливом визначальних детермінант ВГЗТ та поведінки економічних агентів, кожний із яких діє відповідно до своєї стратегічної мети. Різноманіття моделей поведінки суб’єктів ВГЗТ проявляється у протиріччі їхніх цілей та інтересів і є рушійною силою розвитку ВГЗТ. Відповідно обґрунтовано, що під просторовою структурою ВГЗТ України слід розуміти сукупність стійких зв’язків між резидентами України та нерезидентами, що виникають у процесі ВГЗТ.

Розвиток ВГЗТ залежить від детермінант, які можна поділити на дві великі групи: ті, що пов’язані з геополітичним становищем країни – економічний розвиток, розмір ринку, географічне розташування, економічна інтеграція та торгові бар’єри; а також такі, що обумовлені галузевою приналежністю – товарна диференціація, економія від масштабу, ринкова структура, життєвий цикл товару, діяльність транснаціональних корпорацій, агрегаційна похибка, “weight-gaining” ефект, сезонна диференціація, спільне виробництво і споживання, реекспортна торгівля, олігополістична структура ринку. При інтерпретації детермінант ВГЗТ важливе значення має її розподіл на вертикальну (ВВГЗТ) та горизонтальну (ГВГЗТ) складові.

Із огляду на те, що ВГЗТ пояснюють за допомогою альтернативних теорій міжнародної торгівлі, в котрих значна увага приділена попиту та його детермінантам, а також те, що сучасна ВГЗТ – це здебільшого торгівля диференційованими товарами, у дисертації досліджено теорії, що її пояснюють. Вони відкориговані з огляду на положення неотехнологічних теорій міжнародної торгівлі та новітніх розробок у галузі мікроекономіки.

У дослідженні встановлено, що обмеженість методів і методик оцінювання ВГТ полягає у лінійному підході до вимірювання її детермінант. Доведено, що основне завдання моделей ВГЗТ – виявити та однозначно встановити умови, які забезпечують непорожні множини перехресного попиту між країнами.

У другому розділі “Аналіз просторової структури внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України” виявлено основні тенденції ВГЗТ України з країнами світу, здійснено її структурно-динамічний аналіз і на основі фрактального підходу побудовано просторову архітектуру ВГЗТ.

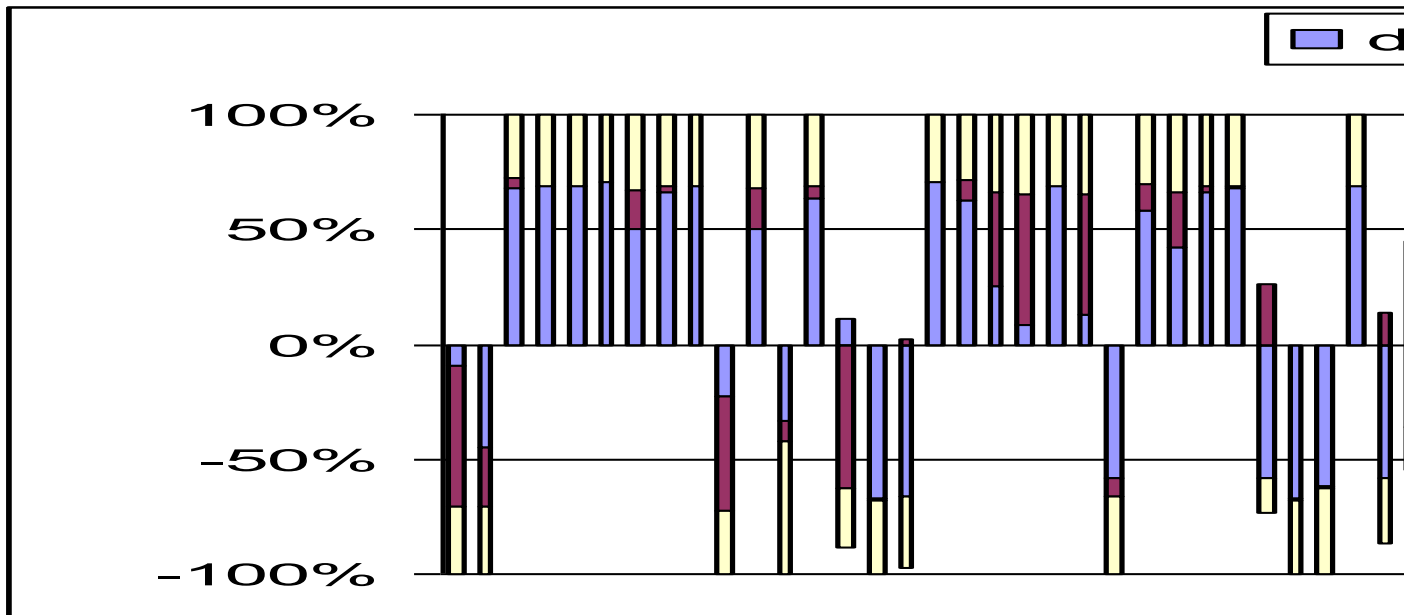
Внутрішньогалузева зовнішня торгівля України з країнами світу характеризується низьким рівнем (із переважною більшістю країн становить менше 10%), нестабільністю, чіткою тенденцією до зростання з Білоруссю, Німеччиною, Молдовою, Угорщиною й особливо – із Російською Федерацією (табл. 1). Із деякими країнами рівні ВГЗТ високі, але її обсяг із ними є незначним. У структурі ВГЗТ України вертикальна складова суттєво переважає горизонтальну.

Таблиця 1

Значення індексів ВГЗТ України з окремими країнами світу, 2002, 2006 рр.

Країна	Неприспосований індекс Грубеля–Ллойда		Приспосований індекс Грубеля–Ллойда		Індекс Баласса		Індекс Аквіно	
	2002	2006	2002	2006	2002	2006	2002	2006
Білорусь	15,03	15,65	15,15	15,86	0,51	0,56	14,98	15,63
Німеччина	10,35	10,64	16,65	22,97	0,77	0,79	11,49	13,09
Молдова	7,27	8,61	23,12	27,91	0,59	0,66	9,18	12,95
Угорщина	7,84	27,24	14,83	29,68	0,52	0,53	10,81	27,81
Російська Федерація	16,79	26,04	25,2	33,77	0,64	0,62	15,35	25,32

Зміни структури зовнішньої торгівлі України, викликані флуктуаціями світових ринків, свідчать про відсутність позитивних структурних трансформацій у ВГЗТ країни. Структурні компоненти ВГЗТ України мають різні тенденції у поведінці протягом 2002–2006 рр. (рис. 1), але однозначно схильні до флуктуацій. Показники індивідуальних абсолютних структурних трансформацій експорту підтверджують загрозу втрати Україною традиційних ринків збуту, особливо Європи й Азії.

Рис 1. Індивідуальні абсолютні структурні трансформації експорту, імпорту та обороту ВГЗТ України у 2006 р.

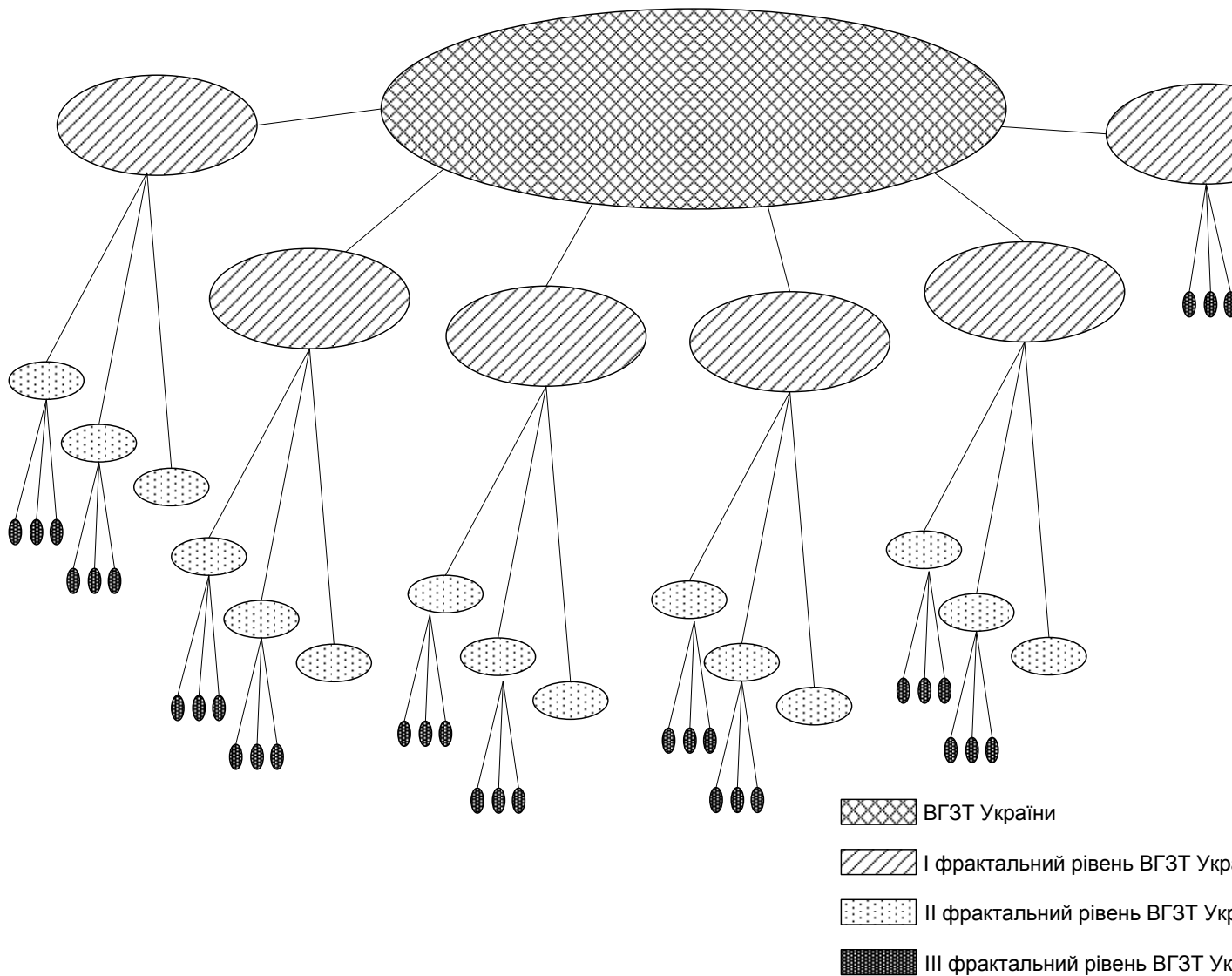
За результатами дослідження встановлено домінуючу концентрацію імпорту в структурі ВГЗТ України та орієнтацію її на ринок СНД як за експортом, так і за імпортом із домінуванням імпортової локалізації та на ринки Європи й Азії, котрі характеризуються експортною локалізацією. Таким чином, імпортоорієнтований аттрактор ВГЗТ України формують країни СНД.

Таким чином, країни за значеннями чотирьох індексів ВГЗТ поділені автором на 6 кластерів (рис. 2). Ці кластери визначено фрактальними групами, що обумовлено відсутністю стійкого складу на часовому горизонті 2002–2006 рр. за сталої кількості країн – торгових партнерів за ВГЗТ протягом 5-и років. Аналіз описової статистики стосовно кожної фрактальної групи показав, що можливим є поділ великих фрактальних груп на підфрактальні групи другого рівня (за рівнем ВВГЗТ), для досягнення більшої однорідності країн у межах підфрактальної групи за іншими аспектами ВГЗТ.

Рис 2. Фрактальні групи країн 1-го та 2-го рівнів у 2006 р.

За результатами кластерного аналізу і розробленої таксономії ВГЗТ побудовано простір ВГЗТ України (рис. 3).

Рис. 3. Просторова структура внутрішньогалузевої торгівлі України.

Доведено, що саме фрактальні групи, а не країни формують торгові потоки, котрі покривають множину перехресного попиту, а країни як об'єкт дослідження дають змогу їх ідентифікувати на всіх рівнях. На основі цього підтверджено, що лише вибір споживача та умови вибору визначають множини перехресного попиту, тобто підфрактальні групи стають проєкціями (відображенням) множин перехресного попиту.

У третьому розділі **“Національна концепція просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі”** розроблено основні положення національної концепції просторового розвитку ВГЗТ, в рамках якої сформовано детермінанти ВГЗТ України з країнами світу як необхідного елементу її реалізації. Обґрунтовано перспективи диверсифікації ВГЗТ продукцією вітчизняної промисловості та окреслено пріоритетні заходи її стимулювання.

Детермінанти ВГЗТ України ідентифіковано за допомогою факторного аналізу методом головних компонент, що дало змогу виявити факторне навантаження всіх факторних змінних на результативну ознаку, котра відображає домінування готової продукції чи сировини і напівфабрикатів в

з давальницької сировини									
Імпорт товарів підприємств із ПІІ									

Детермінанти, що підвищують рівень ВГЗТ

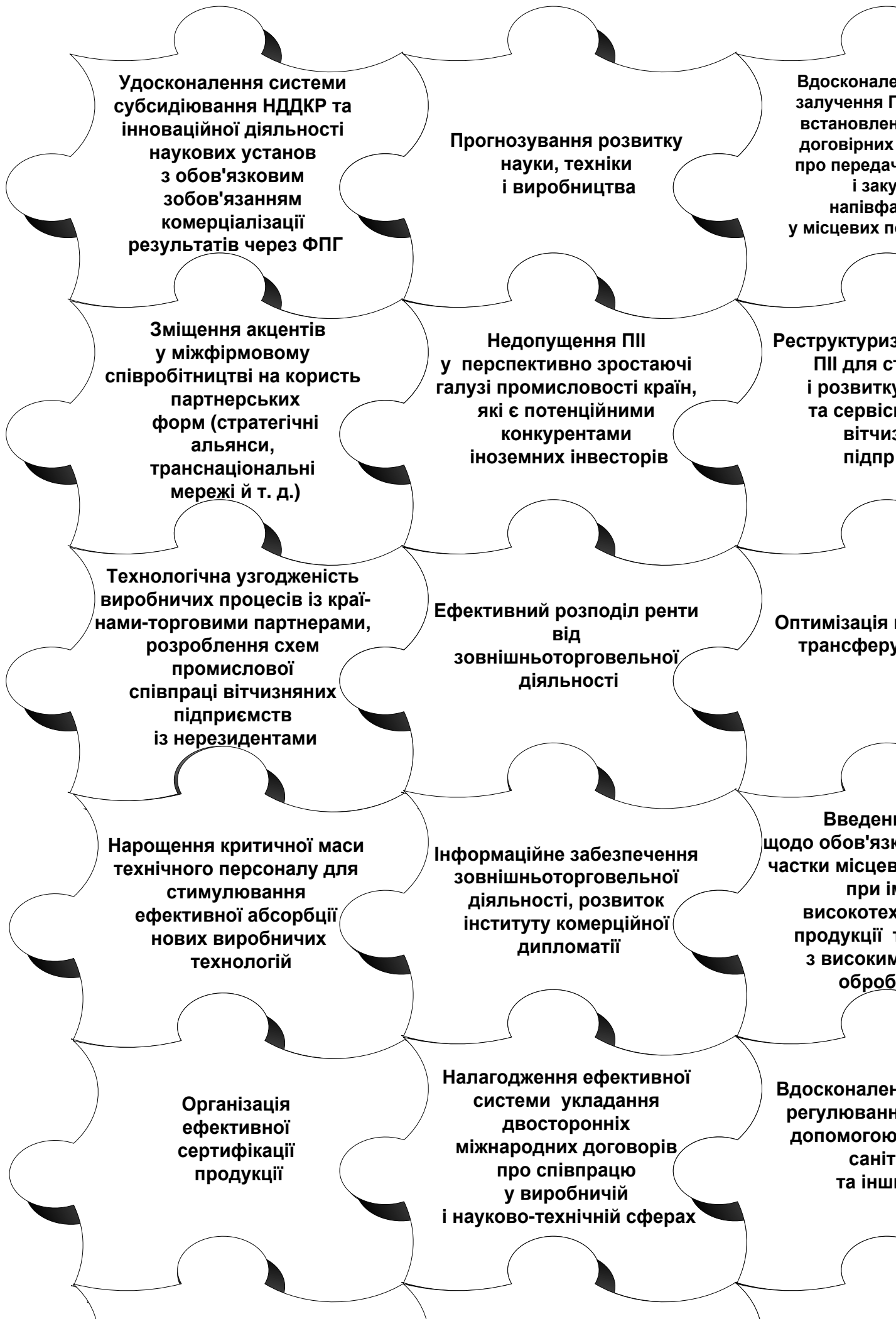
Детермінанти, що знижують рівень ВГЗТ

Як основні країни–торгові партнери України за ВГЗТ у більшості галузей промисловості необхідно розглядати Російську Федерацію, Італію, Німеччину, Угорщину, Білорусь і Молдову. Відповідно, зовнішньоторговельну політику України слід орієнтувати на специфіку ВГЗТ з цими країнами, насамперед задля того, щоб не втратити позиції на ринках зазначених країн. Перелічені країни доцільно вважати цільовою групою партнерів за ВГЗТ, забезпечувати постійний моніторинг товарних ринків даних країн та їх динамічного розвитку і проводити вибірково протекціоністську політику щодо імпорту, особливо товарів споживчого призначення, оскільки якість вітчизняного споживчого попиту значно перевищує якість виробничого попиту. З огляду на це, в зовнішньоторговельній політиці країни необхідно чітко розмежовувати два напрямки: політику щодо споживчих товарів і політику щодо товарів виробничого призначення. При цьому має бути врахована проблема субститутності імпортних інвестиційних товарів вітчизняними аналогами, у такому ж напрямку доцільно формувати і політику залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Державну політику варто зосереджувати не лише на залученні Україною ПІІ, а й на активному експорті капіталу з нашої країни до основних торговельних партнерів за ВГЗТ з метою створення у них ефективно діючих збутових та сервісних мереж, які мають стати необхідною умовою діяльності на ринках складних технічних виробів, застосовування постійних точок комерційної присутності для надання супутніх послуг зарубіжним споживачам.

Зовнішньоторговельну політику України необхідно спрямовувати на стимулювання торгових відносин, що відповідають моделям, котрі охоплюють зростаючу віддачу від масштабу, та моделям ендогенного зростання шляхом поєднання торгової і промислової політик (рис. 4), спрямованих на зміцнення шумпетерівських ринкових сил і пов'язаного з цим процесу капіталоутворення. Це, у свою чергу, потребує розв'язання інформаційних і координаційних проблем задля активізації процесу капіталоутворення та підвищення продуктивності праці, забезпечення втілення нагромадженого виробничого досвіду в зростання продуктивності.

Підвищення рівня ВГЗТ зумовлює необхідність розбудови адекватної інфраструктури інформаційного забезпечення зовнішньоторговельної діяльності. В даному контексті важливим є створення таких інституційних механізмів, які б ефективно розподіляли економічну ренту при здійсненні зовнішньоторговельної та промислової політик. До того ж, узгодження державної підтримки, яку слід надавати за результатами діяльності, має гарантувати можливості отримання економічної ренти лише на першопочатковому етапі, коли підприємства “встають на ноги”.

Доведено, що ефективною формою співпраці вітчизняних підприємств могло б стати утворення з провідними компаніями світу стратегічних альянсів на засадах довготривалого економічного партнерства; участь у транснаціональних мережах.

Рис 4. Синергетична взаємодія напрямів зовнішньоторговельної та промислової політики у процесі стимулювання ВГЗТ України.

Важливим каталізатором розвитку ВГЗТ мають бути трансфер технологій, технологічна узгодженість між Україною та країнами – основними торговими партнерами за ВГЗТ і стимулювання ефективної абсорбції нових виробничих технологій, що можливе лише за наявності критичної маси технічного персоналу, підготовленого за передовими освітніми програмами.

Інтеграційну політику країни доцільно не обмежувати лише сферою торгово-економічних відносин, а підкріплювати інтеграцією у виробничій сфері, а також новими можливостями для збільшення інвестицій у конкурентоспроможні виробництва.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо розроблення основних положень концепції просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України. Результати дисертаційного дослідження дали змогу зробити наступні висновки, які характерні новизною і мають теоретичне й науково-практичне значення:

1. У результаті комплексного дослідження теоретичних засад внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі й детермінант її розвитку з'ясовано, що внутрішньогалузева зовнішня торгівля – це не просто одночасний експорт та імпорт товарів, які належать до однієї галузі, а складне економічне явище, котре виникає у випадку розвитку стійких зв'язків між суб'єктами ВГЗТ, спричинених різноманіттям та протиріччями їх пріференцій.

2. Сучасну ВГЗТ пояснюють за допомогою альтернативних теорій міжнародної торгівлі, в основі яких – детермінанти попиту. Одним із основних положень дослідження ВГЗТ є твердження Р. Вернона про зміну постачальників товару на світовому ринку відповідно до етапу його життєвого циклу. Побудована на основі досліджень Ланкастера “модель основної властивості” засвідчила наявність суттєвого зв'язку між пріференціями споживачів та можливостями їх задоволення при ВГЗТ, з урахуванням корисності (вигідності) споживачів від збільшення різноманітності продукції на ринку. Визначальним фактором пропозиції внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі товарами слід вважати можливість отримання ефекту від масштабу виробництва, а у випадку ВВГЗТ – факторозабезпеченість країни. Враховуючи положення мікроекономічного аналізу Слуцького і Стоуна, встановлено зв'язок між змінами доходів споживачів та попиту на товари, на основі поділу всіх товарів на нормальні й цінні, нормальні й малоцінні, товари Гіффіна і малоцінні, а також урахування наявності товарів Гіффіна у міжнародній торгівлі та того, що нормальний і цінний товар відрізняється від нормального малоцінного товару високою якістю. Одним із основних завдань моделей ВГЗТ має залишатися виявлення й однозначне встановлення тих умов, які забезпечують непорожні множини перехресного попиту між країнами.

3. Враховуючи те, що сучасна ВГЗТ України відбувається в умовах значної турбулентності та невизначеності, пропонуємо при її дослідженні використовувати основні положення теорії складності, зокрема, фрактальної геометрії, задля усунення обмежень традиційного лінійного підходу до економічних явищ і процесів. Великі масиви статистичних даних, що відображають зовнішню торгівлю України та її детермінанти, ускладнюють процес виявлення їх структури і візуальну репрезентацію. Тому в роботі поряд із класичними статистичними методами дослідження ВГЗТ використані сучасні методи нейромережових технологій, зокрема карти Кохонена, що дало змогу забезпечити адекватність емпіричного аналізу. Доведено, що загальноприйнятий індексний аналіз ВГЗТ доцільно доповнювати її структурно-динамічним аналізом.

4. Сучасний стан внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України характеризується низьким рівнем (із переважною більшістю країн–партнерів за ВГЗТ не перевищує 10%); її структура є нестійкою зі суттєвим переважанням вертикальної складової над горизонтальною (особливо у торгівлі з країнами, що мають вищий рівень економічного розвитку, ніж Україна), найдиверсифікованішою за географічною і товарною ознаками у торгівлі промисловими товарами, зокрема товарами переробної промисловості (насамперед машинами та устаткуванням, устаткуванням електричним, електронним й оптичним, транспортними засобами та устаткуванням і продукцією хімічною). В структурі ВГЗТ України домінує концентрація імпорту, до того ж, ВГЗТ з країнами СНД характеризується переважанням імпортової локалізації, а з країнами Європи й Азії – експортної локалізації. ВГЗТ України має нелінійну комплексну структуру, і її експортні та імпорتنі потоки не є синхронними й не породжують один одного самі собою, що свідчить про те, що у ній нема позитивних трансформацій.

5. Розроблена у дисертації таксономія простору ВГЗТ України з використанням інструментів кластерного аналізу слугувала базою для впорядкування країн–торгових партнерів у фрактальні групи за таксонами ВГЗТ і дала змогу структурувати простір ВГЗТ України для подальших досліджень різних аспектів зовнішньої торгівлі країни. Виявлена структура ВГЗТ України на рівні фрактальних груп країн за таксонами вертикальної і горизонтальної ВГЗТ засвідчила те, що країни–партнери недоцільно розглядати через призму їх належності до певного інтеграційного чи регіонального об'єднання, а лише відокремлено. Тому зовнішньоторговельну політику України слід спрямовувати на конкретні міжнародні ринки, враховуючи прагматичні інтереси національного виробника та споживача.

6. Запропоновано основним критерієм якості ВГЗТ України вважати частку доданої вартості, що генерує промисловість країни завдяки цій складовій зовнішньої торгівлі, а індикатором даної ознаки – частку готової продукції в експорті. Детермінанти ВГЗТ України як важливий елемент національної концепції просторового розвитку ВГЗТ сформовано за впливом на 1) експорт

ВГЗТ готовою продукцією: а) детермінанти позитивного впливу – різниця у рівні людського розвитку та розподілу доходу, географічна відстань, чисельність населення, обсяги експорту й імпорту, обсяги експорту товарів підприємств із ПШ, різниця у ВВП за ПКС; б) детермінанти негативного впливу – різниця у ВВП на душу населення за ПКС та у поточних цінах, рівень людського розвитку країни, зовнішньоторговельне сальдо; 2) експорт ВГЗТ сировиною і напівфабрикатами: а) детермінанти позитивного впливу – обсяги експорту та імпорту, зовнішньоторговельний оборот, експорт продукції, виготовленої з давальницької сировини, імпорт давальницької сировини, географічна відстань, чисельність населення, рівень людського розвитку, відмінність у ВВП та ВВП на душу населення як у поточних цінах, так і за ПКС; обсяг імпорту ПШ; б) детермінанти негативного впливу – зовнішньоторговельне сальдо, обсяги експорту ПШ, обсяги ВВГЗТ та ГВГЗТ, експорт та імпорт товарів підприємств із ПШ, імпорт продукції, виготовленої з давальницької сировини, різниця в рівні людського розвитку та у розподілі доходів. З огляду на це заходи економічної політики країни слід спрямовувати на формування детермінант у напрямку стимулювання тих із них, що позитивно впливають на експорт готової продукції та імпорт сировини і напівфабрикатів у ВГЗТ.

7. Несиметричність впливу одних і тих самих детермінант на ВГЗТ різними товарами зумовила виявлення пріоритетних напрямів диверсифікації ВГЗТ України промисловою продукцією за сегментами “країна–галузь промисловості” та підтвердила необхідність здійснення в країні структурної зовнішньоторговельної політики. Обґрунтовано, що у подальшому перспективи в розвитку ВГЗТ для більшості галузей промисловості України будуть із Російською Федерацією, Італією, Німеччиною, Угорщиною, Білоруссю і Молдовою. Зокрема, за інтенсивністю зовнішньоторговельних відносин Україна найбільш інтегрована з економіками Російської Федерації та Німеччини.

8. На шляху до практичної реалізації національної концепції просторового розвитку ВГЗТ першочерговим завданням має бути створення в Україні спеціалізованої інфраструктури, що сприятиме розвитку ВГЗТ на користь країни і забезпечуватиме реалізацію активної державної зовнішньоторговельної та промислової політик. Тому пріоритетним завданням держави слід вважати вдосконалення інструментів стимулювання інноваційної діяльності суб’єктів господарювання з урахуванням структури ринку, на якому функціонує те чи інше підприємство; налагодження системи форсайту та регулювання трансферу технологій; реформування й активний розвиток системи стандартизації і сертифікації продукції; ефективний розподіл ренти від зовнішньоторговельної діяльності; пропагування сучасних форм міжнародного співробітництва серед вітчизняних підприємств (стратегічні альянси, транснаціональні мережі); заохочення до створення національних фінансово-промислових груп; розроблення інвестиційної політики, спрямованої не лише на залучення й

ефективне використання імпорту інвестицій в Україну, а й їх експорт для забезпечення довготермінової присутності на зарубіжних ринках; поглиблення інтеграції із країнами світу у виробничій сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Бойко З. М. Роль інтрасекторної торгівлі в інтеграційних процесах між Європейським Союзом і країнами Центрально-Східної Європи / З. М. Бойко // Наука молода: Зб. наук. праць Ради молодих вчених. Вип. 2. – Тернопіль: Екон. думка, 2004. – С. 89–95.
2. Бойко З. М. Компліментарність і субституція міжнародним рухом капіталу міжнародної торгівлі товарами: уроки для України / З. М. Бойко, В. І. Кончин // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2004.– Вип. 5-1. – С. 76–83. (Особистий внесок автора – 0,28 д. а.: проведено емпіричне дослідження компліментарності та субституції взаємозв'язку прямих іноземних інвестицій із внутрішньогалузевою зовнішньою торгівлею товарами для України стосовно світового господарства й окремих країн-партнерів).
3. Бойко З. М. Проблеми внутрісекторної торгівлі високотехнологічними товарами в контексті участі України у міжнародному русі капіталу / З. М. Бойко, С. В. Вовк // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – Вип. 5-2. – С. 177–186. (Особистий внесок автора – 0,48 д. а.: проаналізовано внутрішньогалузеву зовнішню торгівлю високотехнологічними товарами України з країнами світу, виявлено основні проблеми її розвитку).
4. Бойко З. М. Внутрішньосекторна та міжсекторна торгівля України з країнами ЄС / З. М. Бойко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – № 21, 2007. – С. 10–14.
5. Бойко З. М. Зовнішня торгівля України з країнами Азії: міжсекторний та внутрішньосекторний аналіз / З. М. Бойко // Наука молода: Зб. наук. праць Ради молодих вчених. Вип. 7. – Тернопіль: Екон. думка, 2007. – С. 40–46.
6. Boyko Z. M. Intra-industry trade between Ukraine and the European Union / Z. M. Boyko // Europäische Integration. Grundfragen der Theorie und Politik – Berlin, Nr. 15, 2008. – P. 115–124.
7. Boyko Z. M. Foreign Trade of the Engineering Products between Ukraine and the EU Countries: Investment, Innovation and Intra-Industry Trade Aspects / Z. M. Boyko, Y. V. Savelyev // Berichte, 18. Jg., Nr. 180/181., Juli/August 2008. – P. 63–70. (Особистий внесок автора – 0,23 д. а.: проаналізовано внутрішньогалузеву зовнішню торгівлю України з країнами ЄС продукцією машинобудування та вплив на неї інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств).
8. Бойко З. М. Ідентифікація детермінант внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України / З. М. Бойко // Економіка: Проблеми теорії та практики: Зб. наукових праць. – Вип. 244: В 5 т. – Т. II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 443–451.

В інших наукових виданнях:

9. Бойко З. М. Стан та перспективи розвитку міжсекторної та внутрісекторної торгівлі між Україною та країнами Центральної і Східної Європи / З. М. Бойко, В. І. Кончин // Транскордонне та регіональне співробітництво між Україною та країнами ЦСЄ як важливий складник європейської стратегії України. Погляд молодих вчених: Матеріали наук.-практ. конф. / За ред. І. О. Мінгазутдінова. – Київ: МПП “Квартум”, 2004. – С. 23–46. (Особистий внесок автора – 0,47 д. а.): оцінено стан та окреслено перспективи розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі між Україною та країнами Центральної і Східної Європи).
10. Бойко З. М. Пристосування ринку праці до розширення внутрісекторної торгівлі / З. М. Бойко // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Зб. тез доповідей Другої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1. – Тернопіль: Екон. думка, 2005.– С. 13–15.
11. Бойко З. М. Роль внутрішньосекторної торгівлі у трансферті технології / З. М. Бойко // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Зб. тез доповідей Третьої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1. – Тернопіль: Екон. думка, 2006.– С. 31–33.
12. Бойко З. М. Внутрішньосекторна і внутрішньофірмова торгівля та інтернаціоналізація виробництва / З. М. Бойко // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Зб. тез доповідей Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1. – Тернопіль: Екон. думка, 2007.– С. 23–25.
13. Бойко З. М. Зовнішня торгівля країн Східної Азії: міжсекторний та внутрішньосекторний аналіз / З. М. Бойко // Економіка країн євроазіатського та африканського континентів і Україна: Зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених. – Тернопіль: Екон. думка, 2007. – С. 9–13.
14. Бойко З. М. Детермінанти внутрішньосекторної торгівлі розширеного ЄС / З. М. Бойко// Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Тези доп. ІV Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців. / За ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – С. 175–178.
15. Бойко З. М. Зовнішня торгівля України з країнами СНД: міжсекторний та внутрішньосекторний аналіз / З. М. Бойко // Структурно-інституційні зміни та інвестиційно-інноваційний розвиток регіону: Матеріали ХVІ Міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці, 2007. – С. 15–17.
16. Бойко З. М. Імміграція як один із чинників внутрішньосекторної торгівлі / З. М. Бойко // Інтеграція України у світовий економічний простір: Зб. тез доповідей ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених. – Тернопіль: Екон. думка, 2008. – С. 17–19.
17. Бойко З. М. Фрагментація і внутрішньосекторна торгівля частинами та компонентами: порівняльний аналіз між Східною Азією та Європою /

З. М. Бойко // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Зб. тез доповідей П'ятої ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1. – Тернопіль: Екон. думка, 2008.– С. 20–23.

АНОТАЦІЯ

Бойко З. М. Просторовий розвиток внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2009.

У дисертації досліджено теоретико-методичні засади внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі товарами. З'ясовано суть та детермінанти внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі країни, розглянуто та розвинено теорії, що пояснюють сучасну внутрішньогалузеву зовнішню торгівлю, вдосконалено методику її дослідження.

Проведено моніторинг внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України з країнами світу, здійснено її структурно-динамічний аналіз та побудовано просторову структуру розвитку.

Розроблено основні положення національної концепції просторового розвитку внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі, в рамках якої сформовано детермінанти внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі України з урахуванням специфіки країни, запропоновано напрямки подальшої диверсифікації внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі вітчизняною промисловою продукцією, визначено пріоритетні заходи державного регулювання внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: зовнішня торгівля, внутрішньогалузева зовнішня торгівля, вертикальна внутрішньогалузева зовнішня торгівля, горизонтальна внутрішньогалузева зовнішня торгівля, детермінанти внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі, просторовий розвиток внутрішньогалузевої зовнішньої торгівлі.

АННОТАЦИЯ

Бойко З.М. Пространственное развитие внутриотраслевой внешней торговли Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Тернопольский национальный экономический университет. – Тернополь, 2009.

В диссертации исследованы теоретические и методологические основы внутриотраслевой внешней торговли, рассмотрена сущность внутриотраслевой внешней торговли товарами, определены её основные детерминанты, обобщены и развиты существующие теоретические подходы к разъяснению

причин возникновения внутриотраслевой внешней торговли, предложено усовершенствованную методику теоретического исследования детерминант внутриотраслевой внешней торговли.

На основании проведенного исследования в диссертации сформулировано определение внутриотраслевой внешней торговли как составляющей части внешней торговли страны, которая отображает условия выбора потребителя на международных рынках и проявляется в основном через перемещение между странами дифференцированных товаров, имеющих одинаковые технические характеристики и принадлежащих к одной отрасли общественного производства.

Утверждено, что ограниченность методов и методик оценки внутриотраслевой внешней торговли заключается в линейном подходе к измерению детерминант внутриотраслевой внешней торговли. Основное задание моделей внутриотраслевой внешней торговли должно состоять в выявлении и однозначном определении условий, которые обеспечивают непустые множества пересекающегося спроса между странами.

Установлено, что внутриотраслевая внешняя торговля Украины со странами мира характеризуется низким уровнем, отсутствием устойчивой динамики к увеличению и преобладанием её вертикальной части. К тому же, внутриотраслевая внешняя торговля со странами СНГ имеет импортную локализацию, а со странами Европы и Азии – экспортную локализацию. Таким образом, изменения структуры внешней торговли Украины свидетельствуют об отсутствии положительных структурных трансформаций внутриотраслевой внешней торговли страны. Значительный дисбаланс отраслевой структуры внутриотраслевой внешней торговли со странами мира, отсутствие устойчивой тенденции доминирования определённых отраслей на определённых рынках свидетельствуют о непоследовательности, хаотичности и одновекторности внешнеторговой политики Украины.

Обосновано, что основным критерием качества внутриотраслевой внешней торговли следует считать долю добавочной стоимости, которую промышленность Украины генерирует благодаря этой составляющей внешней торговли, а её проявлением – долю готовой продукции в экспорте страны.

Разработана таксономия пространства внутриотраслевой внешней торговли Украины, с помощью которой страны–торговые партнёры систематизированы за таксонами внутриотраслевой внешней торговли. Структура внутриотраслевой внешней торговли Украины на уровне фрактальных групп за таксонами её вертикальной и горизонтальной составных свидетельствует о том, что страны–партнёры нельзя рассматривать с точки зрения их принадлежности к определённому интеграционному или региональному объединению, а только в отдельности.

Автором обосновано, что внешнеторговая политика Украины должна устремляться на конкретные национальные рынки, принимая во внимание прагматические интересы национального производителя и потребителя. Выгодным для Украины на данном этапе должно быть сотрудничество с теми

странами, которые близки к ней по уровню экономического развития и макроэкономическим характеристикам.

Определены приоритетные меры регулирования внутриотраслевой внешней торговли Украины, главное задание которых – стимулирование торговых отношений, соответствующих моделям экономии от масштаба и моделям эндогенного роста.

Ключевые слова: внешняя торговля, внутриотраслевая внешняя торговля, вертикальная внутриотраслевая внешняя торговля, горизонтальная внутриотраслевая внешняя торговля, детерминанты внутриотраслевой внешней торговли, пространственное развитие внутриотраслевой внешней торговли.

ANNOTATION

Boyko Z. M. Spatial development of Ukrainian intra-industry (external) trade. – Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree of Candidate in Economic Sciences, Speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2009.

The theoretical and methodological basis of merchandise intra-industry trade is investigated in our dissertation.

The nature and determinants of intra-industry trade have been researched. The new theories which explain modern intra-industry trade are considered and developed. The methods of intra-industry trade investigation have been improved.

The monitoring of Ukrainian intra-industry trade with world countries has been done. The structural and dynamic analysis of intra-industry trade has been carried out. Spatial structure of intra-industry trade development has been built.

The concept of intra-industry trade national model formation has been researched. This concept deals with identification of Ukrainian intra-industry trade determinants paying attention to the country's specific. The perspectives of future diversification of Ukrainian intra-industry trade of manufacturing industry goods have been proposed. The main directions of state regulation of intra-industry trade have been determined.

Key words: international trade, intra-industry trade, vertical intra-industry trade, horizontal intra-industry trade, determinants of intra-industry trade, spatial development of intra-industry trade.

Підписано до друку 23.01.2009 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Облік.-видав. арк. 0,9. Умов. друк. арк. 0,9. Зам. № Н001-09.
Тираж 100 прим.

Видавництво “Економічна думка” ТНЕУ
46020 Тернопіль, вул. Львівська, 11
тел. (0352) 43-22-18, факс (0352) 43-24-40